e*forum

Napsal Oldřich Sýkora

(E*forum, 21. 03. 2024)

Oldřich Sýkora *(1861 Chrudim – 1945 tamtéž) zůstává snad – přinejmenším matně – v povědomí jako překladatel několika prací Hippolyta Taina a Gustava Lansona. V roce 1897 se jeho prostřednictvím českojazyčným čtenářům nákladem* Rozhledů, *resp. Josefa Pelcla dostalo Tainovy* Filosofie umění, *v průběhu let 1902–1910 trojice svazků* Dějin anglické literatury *(vybrané partie, o Chaucerovi, Shakespearovi, zároveň Sýkora publikoval také separátně) a v letech 1899–1900 – v režii Jana Laichtera – Lansonových* Dějin novodobé literatury francouzské. *V* Rozhledech *Sýkora paralelně opakovaně psal o Émilu Zolovi, v roce 1905 publikoval samostatně stať* Humor Nerudových fejetonů, *v roce 1912 stať* J. J. Rousseau a jeho nová Heloisa *(obojí nákladem J. Pelcla).*

Již v průběhu devadesátých let zároveň O. Sýkora spojil svou literární činnost se svým základním habitem, totiž profesorskou štací na chrudimské obchodní akademii (srov. Pešatovo heslo Oldřich Sýkora *v* Lexikonu české literatury*). Podílel se na učebnicích francouzštiny, v roce 1898 v* Knihovně Rozhledů *publikoval brožuru* O praktickém směru vychování, *v níž konstatuje mj. něco, co by, byť podstatně adaptováno, patrně mohlo zaznít i dnes: „Absolvent gymnasia by mohl alespoň znáti důkladně kulturu řecko-římskou; avšak přes osmileté zabývání se těmito národy bývá obraz o staré vzdělanosti nejasný a rozptýlený, takže několik stránek z některého dobrého kulturního historika (např. z Taina) podá lepší a jasnější názor o životě starém a o duchu starohelenské vzdělanosti, než ho nabudou přemnozí gymnasisté za osm let z útržků čtených klasiků, jichž myšlenky, půvab a ráz ztrácejí se v trnité poušti gramatických rozborů. – O literaturách novověkých a myšlenkových proudech moderních dovídá se student nemnoho; ani na reálkách není tomu o mnoho lépe, jenže odpadá balast studia starých jazyků; írančina však bývá zrovna tak předmětem filologické pitvy jako na gymnasiích latina, takže docílí se obyčejně nepatrných výsledků v praktickém ovládání jazyka. – Co se týče dějepisu, mají ještě oprávněnost staré stesky, že pěstuje se historie politická na úkor kulturní, ačkoliv naproti tomu zase bývá politický vývoj států v tomto století, pro porozumění běhu událostí soudobých důležitý, macešsky odbyt“ (s. 11). K Sýkorově setrvalé pedagogické misi – po celou dobu primárně vázané k prostředí Chrudimi – lze poté počítat také mnohem pozdější práce: překlad pojednání Jamese Sullyho* Studie dětství *(Praha: B. Kočí, 1923) a* Příručku občanské výchovy pro obchodní akademie *(Praha: Státní nakladatelství, 1924).*

Jak (výše) patrno v letmém odkazu k osobě Tainově, vzdělávací aspekt byl ostatně přítomný i v Sýkorově tlumočení významných děl evropského dějepisectví. Pro

připomenutí překladatelovy perspektivy přinášíme dvojici textů, jimiž své překlady doprovodil: první byl publikován v Rozhledech *15. 1. 1897, následný – coby preview ke druhému svazku* Dějin anglické literatury *– tamtéž 24. 10. 1903 (kolísání Taineovo, případně Taine-ovo / Tainovo sjednocujeme na „Tainovo“ apod.).*

mt

[Tainova *Filosofie umění*]

Těm, kdož se zabývají odborně kritikou literární a uměleckou vůbec, je důležitost Tainových spisů pro porozumění moderním směrům kritiky tak zásadní a patrná, že překlad děl tohoto autora považuji za samozřejmou povinnost každého kulturního jazyka. Těm pak, kdož kritické články třeba jen občasně se zálibou pročítají, naskytlo se zajisté Tainovo jméno a „Tainova metoda“ tolikráte, že důležitost jeho již z toho tušiti musí, tak že jim bude snad vítána příležitost dověděti se českým překladem něco bližšího o tomto mistru moderní kritiky. Avšak mimo to i pro širší kruhy vzdělanců, kteří se specielně o kritiku uměleckou nezajímají, má četba Taina značnou zajímavost a poučnost. Taine není totiž žádným suchopárným dogmatikem, jak tomu bývá často např. u německých estetiků, v jichž spisech setkáváme se pravidelně jen s abstrakcemi, rozbory, výměry, dedukcemi, zkrátka s onou matematikou pojmů, která bývá často sice velmi důmyslná, ale činí takovou knihu čtenáři neodborníku nezáživnou, ba nesrozumitelnou. Zcela jiného rázu je filozofování Tainovo. Příčina toho leží v samé podstatě jeho metody, která se zakládá na zásadě, že umělecké dílo vysvětluje se svým *prostředím*. Aby nám vysvětlil ducha umění jisté doby a jistého národa, líčí nám tudíž povahu dotyčné země, poměry klimatické, temperament obyvatelstva, zvyky, kroje, mravy, zkrátka podává nám zajímavé obrazy z kulturních dějin lidstva, karakterizuje a do nového netušeného světla staví celé velké a důležité periody, o nichž jsme slýchali v politických dějinách jen několik suchých dat. Tak např. rozvoj řecké plastiky vyvozuje Taine ze zápasnického, volného a bezstarostného života starých Helénů, jež nám takořka živoucí staví před oči. Aby nám učinil pochopitelným pochmurný ráz gotiky, líčí nám trudný život za násilnických dob středověkých a nastiňuje z toho plynoucí tesknou, k mysticismu se klonící náladu vrstevníků. Uhlazenou pravidelnost klasického dramatu francouzského uvádí v souvislost s vytříbenými a uhlazenými mravy aristokratické monarchie Ludvíka XIV. apod. Tyto kulturní, obrazy, jsouce plny zajímavých podrobností z denního života a citátů ze zápisků vrstevníků, čtou se jako úryvky z historických románů; neboť sloh Tainův jest veskrze mistrným, uznaně klasickým; spojuje barvitost s průzračností a ladně střídá partie rétoricky výmluvné s prostým výkladem a kvůli těmto přednostem skvělého slohu bylo i pronešeno mínění, že Taine byl vlastně předurčen k tomu státi se spíš umělcem než učencem. Doplňujíce tedy překladem tímto kritickou literaturu českou o dílo, jehož postrádati na dlouho nemohla a nesměla, podáváme tím vzdělanému čtenářstvu příležitost, rozšířiti a doplnili příjemnou četbou svůj rozhled po kulturních dějinách lidstva.*

* Ostatně odkazujeme na článek, jejž k úmrtí Tainovu přinesly *Rozhledy* v II. roč.

(březen a duben 1893).

//

[Tainovy *Dějiny anglické literatury*]

Vůči literárním dějinám zaujímá široká veřejnost skoro podobné stanovisko jako asi vůči náboženství: uznává se mlčky jejich význam a autorita, vzdá se jim povinná úcta – a jde se svou cestou. Nechuť tato vysvětluje se z valné míry tím, že s pojmem historie literatury vybavují se dosud představy řádků zježených daty a jmény. Avšak tento způsob pojímati vývoj literatury, který se přichyloval k metodě starých „historických kalendářů“, je dávno opuštěn novodobou vědou: bibliografie a chronologie je sražena v rejstříky a posunuta stranou, jako pomůcka a průprava k vlastnímu jádru, totiž k líčení kulturních dějin jistého národa, jak jeví se v literatuře, k vystižení proudů myšlenkových jisté doby a význačných rysů v karakteristických, vynikajících jednotlivcích a jich dílech. Jako nelze proniknouti dějiny a povahu národa bez znalosti vývoje jeho literatury, tak naopak studium literatury, neopírající se krok za krokem o sociální i politické dění soudobé a o „prostředí“, seschne se na suchopárnou doktrinářskou snůšku bezživotných dat, kde se jedná o sešikování kolon jmen autorů prvního, druhého a třetího řadu. Z doby pochopiti literaturu a z literatury porozuměti době a národu, toť podstata a účel Tainovy metody a v tomto smyslu jeho *Dějiny anglické literatury* nazvány případně *psychologií anglické kultury, ilustrovanou obrazy z angl. literatury*. Již z názvu jednotlivých kapitol II. dílu *Dějin* (II. /pokr./ *Divadlo*, III. *Ben Jonson*, IV. *Shakespeare*, V. *Křesťanská renesance*, VI. *Milton*) je viděti, že neshledáme u Taina podrobné soustavné výčty, vyčerpávající úplně materiál, nýbrž přehledné celky, seskupené kolem vynikajících postav, které jsou jaksi vtělením a vyvrcholením doby. Ilustrování pak těchto hlavních postav je provedeno pomocí takového výběru karakteristických podrobností a vylíčení doby je tak živé, že se nám obrazy ty svým reliéfem nesmazatelně vrývají v mysl; a poněvadž citáty jsou velmi hojné, nahražují *Dějiny* – pokud to arci vůbec možno – poznání literatury z vlastní četby.

Máme-li pochopiti velikány anglického jeviště za doby renesanční, nestačí zajisté studovati jenom jejich dílo, nýbrž je třeba poznati celé ovzduší, ve kterém toto vzniklo. Proto nás uvádí Taine přímo do jednoho ze sedmi londýnských divadel na konci XVI. stol. (Globe Theatre). Tu vidíme prosté, drsné diváky, ani stojí v blátě nekrytého přízemí, pijí pivo, jedí ovoce a křičí; nad nimi pak na jevišti nápadně a fantasticky oblečení elegánové, kteří zaplatili celý šiling vstupného, hrají v karty, kouří, urážejí parter, který jim to arci s důkladnou hrubostí splácí. Nenucené toto obecenstvo však je vášnivé a při slabém popudu se stává divoké a kruté: „slyšíme z dramat jako z dějin této doby divoké, hrozivé mručení: XVI. století podobá se lví jeskyni.“ Nezkrotnému, samorostlému obecenstvu odpovídá i ráz kusů. Jaká propast mezi tímto divadlem a francouzským divadlem XVII. stol.! Toto uvádí na jeviště jediný, urovnaný děj, kde všecky scény spolu souvisejí a každá má svůj postup. Anglickému divadlu XVI. stol. naproti tomu schází vše, co nazýváme úměrností; není žádné spojitosti, skáče se náhle

o 20 let nebo o 500 mil, z tragédie přichází se do šprýmovnictví. Spisovatelé postupují náhlými skoky. Chtějí viděti na hrdinovi nejen hrdinu ale jedince, s jeho zvláštním způsobem chůze, pití, klení, zabarvení hlasu, s jeho hubeností nebo tučností. Oni znají jenom *jednotu povahy*, která pojí dva skutky osoby, a *jednotu dojmu*, která spojuje dvě scény dramatu.

„Kdyby Racine nebo Corneille se byli zabývali psychologií, byli by řekli s Descartesem: ‚Člověk je beztělesná duše, obsluhovaná orgány, nadaná rozumem a vůlí, obývající paláce nebo sloupoví, stvořená pro hovor a společnost, jejíž harmonické a ideální konání se vyvíjí rozpravami a odpověďmi ve světě sestrojeném logikou, mimo čas a místo.‘“

„Kdyby Shakespeare se byl zabýval psychologií, byl by řekl s Esquirolem: člověk je nerovný stroj, řízený temperamentem, náchylný k halucinacím, unášený bezuzdnými vášněmi, v podstatě nerozumná směsice živočicha a básníka, mající vervu místo ducha, citlivost místo ctnosti, obraznost za vzpruhu a vůdce, a vedený na bůhzdař, okolnostmi nejurčitějšími a nejsložitějšími k bolesti, k zločinu, k šílenství a smrti.“

Tomuto pojetí odpovídají též nádherné a životné postavy Shakespearovy, jak nám je předvádí Taine: vpředu valí svůj neforemní břich Falstaff, „ten tlustý dobrák, zbabělý, cynický, hubatý, vilný, hospodský básník, který je jedním z miláčků Shakespearových; to proto, že jeho mravy jsou mravy ryzí přírody a že duch básníkův je příbuzným ducha jeho“. „Jago, démon, který se zdá tak skutečným jako člověk.“ „Koriolan, který z Plutarchova přísného patricia, chladně pyšného jenerála vojska stal se v rukou Shakespearových mohutným vojínem, mužem z lidu svou řečí a svými mravy, atletem bitev, ‚jehož hlas hučí jako buben,‘ letora hrozná a skvostná, duše lva v těle býka.“ Je-li historie Koriolanova historií temperamentu, je historie Macbethova vypravováním monomanie; předpovídání čarodějnic se zarylo rázem do jeho duše, jako utkvělá myšlenka.“ „Hamlet, duše básníka, který je stvořen nikoli aby jednal, nýbrž aby snil…; umělec, jejž zlý osud učinil knížetem, jejž horší snad učinil mstitelem zločinu, a který, určen jsa přírodou ku geniálnosti, vidí se odsouzen osudem k šílenství a neštěstí. Hamlet, toť Shakespeare.“ – Pak přicházejí ženy, „plémě rusé, s modrýma očima, liliové bělosti, červenající se, bojácně něžné, něžně vážné, stvořené k tomu, aby se podřizovalo, poddávalo a přilnulo k někomu. Proto kolem nich básník klade ovzduší poezie“.

Co praví Taine o Shakespearově naturalismu, mohlo by se beze změny aplikovati na Zolu: „Sh. pojímá a shledává krásnou celou přírodu; líčí ji v jejích malichernostech, škaredostech, slabostech, krajnostech, nepravidelnostech a zuřivostech, ukazuje člověka u stolu, v loži, při hře, opilého, šíleného, nemocného, připojuje kulisy ku sceně. Nepomýšlí na zušlechťování, nýbrž na popisování lidského života a snaží se jen učiniti popis výraznějším a nápadnějším než originál.“

Při *Křesťanské renesanci* vidíme rozvíjeti se reformaci nejen ze stránky zevnějších událostí, nýbrž hlavně se stránky příčin vnitřních, duševních. Taine nám předvádí

spustlý život kněží a mnichů, jakož i útrapy a týrání, jež bylo lidu snášeti se strany kléru. Hloubavý seveřan pozoruje, přemýšlí, srovnává u sebe, co by býti mělo a co je; neurčitému kvašení dodávají kazatelé přesného výrazu – reformace počíná, kráčí přes davy radostných mučedníků k vítězství a již vidíme na pochodu hrdinné, ukrutné a puritánsky bezúhonné vojsko Cromwellovo, „kde nadšení desátníci kážou vlažným plukovníkům“: Z této doby politického vření a náboženského vzruchu vztyčuje se postava mohutného neochvějného bojovníka za novou víru, Miltona. „Postaven jsa náhodou mezi dva věky, je účasten obou jejich povah, jako řeka, která teče mezi dvěma rozdílnými půdami, zbarvuje se jejich dvěma barvami. V jeho díle lze shledati dvě Anglie: jednu horující pro krásno…, nemající jiného pravidla než přirozené city, jak ji představuje Ben Jonson, Beaumont, Fletcher, Shakespeare, Spenser a celá ta skvostná řada básníků, která pokrývala půdu po 50 let („merry old England“); druhou „opatřenou praktickým náboženstvím, postrádající metafyzické invence, lnoucí k náhledům odměřeným, rozumným, užitečným, úzkoprsým“. Biblické epos velkého teologa-polemika postrádá životné síly: byloť anachronismem psáti *Ztracený ráj*, v době kdy „v dálce se ztrácel Dante (tj. doba naprosté, opravdové a hluboké víry) a v dalekou budoucnost nořil se Goethe“ (tj. doba volné spekulace čistého lidství). Báseň je provanuta přirozeně duchem své doby, a působí na nás komickým dojmem, vidíme-li Evu jako dobrou hospodyni starati se o chutné menu pro andělského posla, pak Adama, počínajícího si jako rozšafný přednosta poctivé anglické domácnosti, nebo božskou radu, kde Bůh otce proslovuje řeč, zdlouhavými subtilnostmi prošpikovanou, při které Taine poznamenává, že „musí platiti asi svým úředníkům velké gáže, aby mu takové mohutné řeči poslouchali,“ a dodává, že „nestálo by to věru za to opustiti zemi kvůli takovému ráji, kde člověk shledává jen věrný ohlas všech malicherných lidských zřízení a zájmů“.

Tainovy *Dějiny* nám sbližují a znázorňují mohutné postavy Shakespeara a Miltona, osvětlují ostrým světlem jejich díla a vedou nás k náležitému jich porozumění. Sledujeme vývoj a povahu renesance pod ponurým severním nebem a stopujeme vznik a vzrůst reformačního převratu u germánského národa. Kapitoly plné zajímavých detailů kulturních střídají se s charakteristickými citáty a skvělými rozbory, takže čtouce tuto proslulou knihu nejduchaplnějšího klasika – literárního historika XIX. století, domníváme se čísti zajímavě a brilantně psaný historický román, který nám otvírá nové, zajímavé a nádherné výhledy do kulturních dějin lidstva.

www.ipsl.cz